

TYB AKADEMİ

Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi

Türkiye Yazarlar Birliđi

TYB AKADEMİ

Yıl:2 Sayı: 4 Ocak 2012
Çağdaş İslâm Düşüncesi

İmtiyaz Sahibi
TYB Vakfı İktisadi İşletmesi adına
D. Mehmet Doğan

Genel Yayın Yönetmeni
Öner Buçukcu

Yazı İşleri Müdürü
Mustafa Ekici

Yayın Kurulu
Osman Oğuz Demir, İskender Gümüş, Talip Işık,
Mehmet Kurtoğlu, Atilla Mülayim, Talip Özdoğan, Osman Özbahçe,
Nuri Salık, Ercan Yıldırım

Danışma Kurulu
İbrahim Ulvi Yavuz, Muhsin Mete, Nazif Öztürk
Ahmet Fidan, Celil Güngör

Tashih
Sami Terzi

Yönetim Yeri
Milli Müdafaa Cad. 10/13 Kızılay-Ankara
0.312 417 34 72 - 417 45 70 - 232 05 71
www.tybakademi.com
tybakademi@gmail.com

Tasarım
mtr medya

Baskı
Özel Matbaası

ISSN: 2146-1759

Fiyatı
15 TL

Abone Bedeli
30 TL
Kurumlar için 60 TL

Hesap No
Vakıfbank Başkent Şb.
IBAN: TR34 0001 5001 5800 7297 391004
Ziraat Bankası Başkent Şb.
IBAN: TR23 0001 001 6835 01199485001

*TYB AKADEMİ hakemli bir dergidir. Dört ayda bir yayınlanır.
Dergide yayımlanan yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir.
Yazılar yayıncının izni olmadan kısmen veya tamamen, basılamaz, çoğaltılamaz ve
elektronik ortama taşınamaz. Yazıların yayımlanıp yayımlanmamasından
yayın kurulu sorumludur.*

Rasim Özdenören Düşüncesinin Temelleri ve Kavramsal Nitelikleri

Kenan Çağan
Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi

İslâm'ı hayatımız için her şey yapmamışsak, onunla hiçbir şey yapmadığımızı ve onunla hiçbir şey yapmak niyetinde olmadığımızı açıklamış oluruz.

Rasim Özdenören

İmkânlar, Tehditler ve Anakronizm

İslâmcılık düşüncesinde hatırı sayılır bir yeri olan Rasim Özdenören, çağdaşı birçok İslâmcı aydın gibi, iki temel niteliğiyle dikkate değerdir. Rasim Özdenören ve çağdaşı İslâmcı/Müslüman¹ aydınların temel vasıflarından birincisi, kendilerinden önceki İslâmcı düşünlerle kendi aralarında, meseleleri ele almada bir kendine özgünlük yaratabilmeleridir. Özgünlüklerini besleyen esas unsur ise onların zihinsel yapılarını birtakım kompartımanlara ayırma konusunda gösterdikleri dikkattir. Onlar İslâm'ın kendi kendine yeter doğasını ve uzlaşmaz yapısını inceler ve sunarken, zararsızmış gibi gözüken birlikteliklerden ısrarla kaçınarak, kompleksiz, tutarlı ve yeterli bir pür İslâmi anlayışın peşinde olmuşlardır. Bu anlayış onları seleflerinin sıklıkla verdikleri uzlaşmacı görüntüden kurtarmış, dolayısıyla sağcı, muhafazakâr ya da modernist gibi ek sıfatlardan ve arızalardan onları korumuştur. Dolayısıyla onların bu çabaları, bir arınma, bir öze dönüş ve bir yeniden inşa faaliyeti olarak yorumlanabilir. Rasim Özdenören ve kuşağının ikinci önemli niteliği ise onların Türkiye İslâmcılığı üzerinde devam edegelen düşünsel belirleyiciliğidir. Yirminci yüzyılın son çeyreğinden bugüne etkileri devam eden bu düşünürle-

¹ Michael E. Meeker İslâmcı ya da Müslüman aydın terimlerine açıklık getiriyor: “‘İslâmcı aydın’, gözlemcilerce tercih edilen terimdir. Bunlardan ikincisi için önemli olan nokta, yazılarını İslâmi perspektiften değil, birer mümin olarak kaleme alıyor olmalarıdır. Bu nedenle de kendilerini İslâmcı değil, Müslüman aydın olarak görürler.” Michael E. Meeker, “Türkiye Cumhuriyeti’nde Yeni Müslüman Aydınlar”, *Çağdaş Türkiye’de Siyasal İslâm*, Haz. Richard Tapper, çev. Özden Arıkan, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1993, s. 261.

rin açtığı kulvar, yeterince derinleştirilememiş olsa da etkisini sürdürmektedir. Bugün itibarıyla onların düşünsel yaklaşımını aşan yeni bir tavırdan bahsetmekte güç görünmektedir.

Bu aydınları seleflerinden –artık haleflerinden de rahatlıkla bahsedilebilir- ayıran çeşitli özellikleri vardır. Örneğin selefleri Osmanlı'nın bakiyeleridir ve çoğu ulema ya da yarı ulema'dır. İdeolojik olarak ömürlerinin çoğunu İslâm ikliminin egemen olduğu bir atmosferde yaşamışlardır. Buna karşın bahse konu ettiğimiz Müslüman aydınlar 1950 sonrası laik Türkiye Cumhuriyeti'nin bir ürünüdür. Bu durum onları Türkiye'deki daha eski İslâmi düşünürlerden ayırmaktadır. Kullandıkları dil, inceledikleri konular, batılılaşma ve laisizm karşısında aldıkları tavır, söylemlerinin daha az anlaşılır özellikleri daha önce benzeri görülmemiş şeylerdir. Ama yine de bu aydınların düşüncesinin büyük kısmı bir İslâmi direniş ve muhalefet geleneği içinde, ona katkıda bulunarak var olmuştur. Bu aydınların çalışmalarında İslâmi otoritelerden ve kaynaklardan daha çok batılı yazarlara ve kaynaklara göndermeler vardır.² Ancak İslâmi kaynaklar da sık sık konu edilir, referans olarak bu aydınların çalışmalarında yer alır. Bu aydınlar, laik aydınlarıinkiyle büyük ölçüde çakışan kavramsal ve anlambilimsel (semantik) bir alanda yazmaktadır. Dile getirdikleri kültürel sorunlar, aktardıkları tarihsel olaylar, Türk toplumu içinde değindikleri stereotipler, 1960'larla 1970'lerin kentli, eğitilmiş Türk elitinin siyasal ve kültürel söyleminin sınırları içindedir (Meeker, 1993: 262).

Rasim Özdenören ve kendi kuşağının diğer yazarları, seleflerinin aksine ki onlar modernliğin görkemli ve büyüleyici doğuş ve gelişim yıllarında yazmışlardır, modernlik tecrübesinin kendini ikmal ettiği bir zaman aralığında düşünce üretmişlerdir. Hatta modernliğin nihayete erdiğini ilân eden postmodernizmin eleştirel imkânlarına da tanık olmuşlardır. Daha doğru bir ifadeyle, onların yazdıkları zaman aralığı tam da postmodernliğin kendini inşa ettiği bir döneme denk gelir. Ancak batılı entelektüel gündemle Türkiye'deki gündemin tam anlamda senkronize olmaması, onları anakronik bir durum yaşamaya mecbur bırakmıştır. Söz konusu anakronizm gündemlere zamansız ve bağlamsız eklenmenin ve o gündemlerden kendi gündemini yaratmanın güçlüğünü beslemiştir.

Her ne kadar bu yazarlar, tarihsel olarak postmodern bir dünyanın kurulduğu bir zaman diliminde yazmış olsalar da, onların amacı hâlâ modern dünya içinde Müslümanca konumlanmaktır. Burada söz konusu olan anakronik durum postmodernizmin bazı tanımları esas alınarak, bu yazarlar lehine hafifletilebilir. Postmodernizmin bazı yorumcular tarafından sürdürülebilir modernlik olarak tanımlanması, söz konusu İslâmcı yazarların, modernlik

2 Hece Dergisinin Rasim Özdenören için hazırladığı özel sayının takdim yazısında da belirtildiği gibi, Rasim Özdenören'in entelektüel yüzü daha ziyade batıya, kalbi ise daima kableye dönüktür. Hece, "Yedi Güzel Adamdan Biri Rasim Özdenören", *Rasim Özdenören Özel Sayısı*, Hece Dergisi, Sayı: 169, Ankara, 2011, s. 5.

karşısındaki konumlanışını da sürdürülebilir kılmıştır. Postmodern bir dönemde yazıp modernlik karşısında konumlanma çabasını bir sorun olarak algılamazsak eğer, -zira en nihayetinde her ikisi de İslâm dışı bir paradigmanın üretimleridirler- bu zamansal sapmanın Müslüman aydınlar için yeni imkânlar yarattığından bahsedebiliriz.

Zira Rasim Özdenören ve kuşağı Müslüman yazarların temel amaçlarından biri modern dünyada Müslümanlar için Müslümanca yaşama imkânını sorgulamaktır. Bu temel hedef doğal olarak modernlik eleştirisini de beraberinde getirmektedir. Bu kuşağın düşünce ürettiği zaman dilimi modernliğin sonuçlarının görüldüğü, bu nedenle de, modernlik eleştirilerinin batıda da yoğun bir biçimde yapıldığı bir dönemdir. Batıdaki oldukça hacimli modernlik eleştirileri, modernlik eleştirilerinde Müslüman aydınlar destek sağlamıştır. Ancak bu desteğin kendi içinde sakladığı bir zaafı da söz etmek olası görünmektedir. Zira modernlik eleştirilerinde yoğun bir biçimde bu batılı modernlik eleştirilerini referans olarak göstermek, modernlik karşısında Müslümanca konumlanmanın sıhhat derecesini de etkilemiş olmaktadır. Kısacası imkân bir tehdide de dönüşmüş olmaktadır. Söz konusu tehdidi bertaraf etmenin yine Müslüman aydınların sorumluluğunda olduğunu belirterek, bu kuşağın düşünme biçimlerini Rasim Özdenören özelinde irdelemeyi deneyelim.

Eşzamanlı ve Geçişli Eylemler: “Müslümanca Düşünmek” ve “Müslümanca Yaşamak”

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Rasim Özdenören yirminci yüzyılın son çeyreğinde Türkiye İslâmcılığında düşünceleriyle etkin olmuş bir yazardır. Türk İslâmcılığında Mehmet Âkif, Necip Fazıl, Sezai Karakoç çizgisinin dördüncü halkası olarak değerlendirilebilir. Özellikle Necip Fazıl ve Sezai Karakoç onun hayatında önemli bir yer tutar. Bu çizginin önemli bir devamcısı olmasına rağmen, kendi özgünlüğünü de yarattığı rahatlıkla söylenebilir. Bu çizgideki isimlerle esasta büyük benzerlikler gösterse de, bazı noktalarda ciddi yaklaşım farklılıkları gösterir. Örneğin Mehmet Âkif’in bilim ve teknolojiye bakışıyla onunki arasında ciddi farklılıklar vardır (Özdenören, 1999: 120). Necip Fazıl ve Sezai Karakoç’un yazılarındaki milliyetçi, muhafazakâr tınılar onun yazılarında yoktur.³ Ama bu üçü gibi o da İslâm’ın Sünni yorumuna sıkı bağ-

3 Alev Erkilet bu konuda aynı fikirde değildir. O Rasim Özdenören’in kuramsal yazılarıyla pratiğe yönelik yazıları arasında ciddi fark olduğunu, pratiğe yönelik yazılarında bazı ideolojik zaafı olduğunu iddia etmektedir. Bu zaafın onu sağcı, muhafazakâr siyasetin paraleline düşürdüğünü, hatta bu yazılarıyla bir anlamda teorik yazılarının ana fikriyle çelişecek biçimde; İslâm’ın bir medeniyet ve siyaset olarak hâkim kılınma iddiasından vazgeçtiğini ileri sürmektedir. Erkilet’e göre Rasim Özdenören reel politiğin alanında kendi İslâmcı tezlerine oldukça uzak düşen görüşler geliştirmiştir. Bkz. Alev Erkilet, “Status Qua Ante”: Modern İnsan Asr-ı Saadet Müslümanlığına Çağırarak”, **Rasim Özdenören Özel Sayısı**, Hece Sayısı, Sayı: 169, Ankara. Rasim Özdenören’in Teorik yazılarıyla pratiğe yönelik yazıları arasında bazı boşluklar oluştuğunu gözlemlemek zor değil. Ancak bu boşluğun onun ideolojik duruşunu zedeleyecek boyutlarda olduğu kanaatinde değilim. Bütün ömrünü Müslümanca düşünmek ve Müslümanca yaşamak ideali etrafında harcamış bir ya-

lıdır. Lütfi Bergen'in (2011: 53) ifadesiyle Gazalici'dir. Özellikle İslâm ilim geleneğinin neredeyse muhtemel bütün sorunları yeterli bir biçimde içerdiği ve çözdüğü tavrı ve inancıyla. Ama felsefeye olan merakıyla (Kutluer, 2011: 482) Gazalici yaklaşıma hafif yollu da olsa mesafelidir. Tasavvufa bakışındaki müspet taraf Necip Fazıl'ı andırır. Tasavvuf ona göre (1997b: 107) İslâm'ın hakikatini ne eksik ne fazla yaşamaktır. Müslümanca düşünmek ve yaşamak onun en nihai amacıdır. Bu amaca ilişkin bilincinin şekillenmesinde en çok etkilendiği kişi kuşkusuz Sezai Karakoç'tur (Eryarsoy, 2011: 34).

Esasında bir edebiyat adamı olmasına rağmen fikir adamlığıyla daha çok ün yaptığı rahatlıkla söylenebilir. O Müslüman bir aydın olmanın bilinciyle mücehhezdir. Geniş bir yelpazede düşünce üretmesine rağmen esas ilgisini İslâm'ın yirminci yüzyıldaki varlığının oluş biçimleri, karşılaştığı tehditler ve o tehditlerin üzerinden gelme potansiyeli oluşturmaktadır. Onun bu ilgisi İslâm'ın özgünlüğü fikrinden hareket eder. Ona göre İslâm'ın kendine özgü bir düşünce örgüsü, meseleleri ele alışı ve onlara çözüm önerileri sunmada kendine özgü bir tarzı vardır.

Rasim Özdenören modern dünyada sıkışmışlık hissiyle malul, yenilgiye dünden razı, varlığının ve imkânlarının bilincinde olmayan Müslüman bireye çıkış yolunu, özgürlük alanını, direnç potansiyelini, iman ve inancının bereketli imkânlarını göstermeyi deneyen bir yazardır. Onun bu önerisi İslâm'ın mutlak hakikatine tereddütsüz bir iman temsil eder ve iman onun çalışmalarının temel arkesini oluşturur (Taşdelen, 2011: 18). Onun için İslâm zamanlar üstü bir hakikattir ve her zaman olduğu gibi başta Müslümanlara ve sonra bütün insanlığa bir kurtuluştur. Modernlik paradigması insanlığın başına

zarnı, usulde *aktivist, devrimci ya da mücadeleci* olmayışından hareketle ya da reel politığın (sağ siyasetin liberal ve demokratik açılımlarından) içinden Müslümanlar için imkân arama telaşını ve bu telaşla bazı yanlış yorumlar yapmasını, ideallerinden vazgeçme olarak yorumlamak haksızlıktır. Evet, İslâm'ın dingin olduğu kadar devrimci, bireysel olduğu kadar toplumsal olduğu da doğrudur. Bu bütünü tek boyuta indirgemek hatadır. Aynı şekilde İslâm, ancak İslâm içi imkânlarla kendini var edebilir, yani İslâm'da araçlar da en az amaçlar kadar önemlidir. Aksini iddia etmek veya yapmak hatadır. Alev Erkilet'in de ifade ettiği gibi bu konuların teorisinde Rasim Özdenören'in gayri İslâmi bir inançta olduğunu söylemek mümkün değildir. Aktivizm gibi konularda yaklaşımı (öncelikleri) İslâm içi bir yorumdur. Bundan dolayı ideallerinden sapmış diye mahkûm edilemez. Ama Özdenören'in reel politikten hareketle imkân araması araçlarla amaçlar bütünlüğünü zedeleyen bir şeydir. Buradan eleştirilebilir; insafi elden bırakmayarak tabii ki. Kişisel olarak Rasim Özdenören'in yanlışlarının gösterilmesinden rahatsızlık duyuyor değilim. Rahatsız olduğum nokta bir ömrün hâsılasının bir kaleme iptal edilmesidir. Kaldı ki bazı araştırmacılar Alev Erkilet'in iddialarının aksine Rasim Özdenören'in reel politığın dayatmalarına yenilmeden bir eleştirel süreklilik içinde olduğu kanaatindedir. Örneğin Hece Dergisinin aynı sayısında Asım Öz'ün yazısı bu kanaati deruhte etmektedir. Asım Öz söz konusu yazısında bu iddiasını desteklemek maksadıyla AKP iktidarı sonrası oluşan entelektüel ortamda geçmişte kötü denilen kavramların olumlanmaya başlandığını, buna karşın Rasim Özdenören'in dirençli bir biçimde eleştirilerini sürdürdüğünü iddia etmektedir. Bu konuda da demokrasi kavramına bakışını örnek göstermektedir. Bkz. Asım Öz, "Yorumlayıcı Öznenin İki Dünyası: Eleştirel Süreklilik Reel Politik Kırılma", **Rasim Özdenören Özel Sayısı**, Hece Dergisi, Sayı: 169, Ankara, s. 99, 103. Asım Öz'ün yorumunu destekleyecek okumalar için Rasim Özdenören'in son kitaplarından biri olan *Düşünsel Duruş* kitabına bakılabilir. Örneğin bu kitaptaki "Düşünsel Bir Sorun Olarak İslâm ile Demokrasinin Uzlaşmazlığı" başlıklı yazısı bu mahiyette bir yazıdır. Bkz. Rasim Özdenören, **Düşünsel Duruş**, 4. Baskı, İz Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 232.

olmaz belalar sarmıştır. Müslümanlar da bu belalardan nasiplerini almışlardır. Müslümanların bu musibetler karşısındaki direnci ve başarısı, sadece Müslümanlar için değil, bütün insanlar için umut ışığı olacaktır. Bu durumda Müslümanların yapmakla yükümlü oldukları tek şey birkaç asırdır uzaklaştıkları, sırtlarını döndükleri İslâm'ın hakikatine rücu etmektir. İslâm'ın ruhu, Müslümanların dirilişini temin edecek tek vasıta. Bunun için yapılması gereken tek eylem ise İslâm'ı yaşamaktır. Rasim Özdenören Müslümanca yaşamayı Müslümanca düşünme şartına bağlamıştır. Bu iki eylem öncelik sıralamasına tabi değildir. Aksine bu eylemler eşzamanlı ve geçişlidir. Yani Müslümanca düşündükçe Müslümanca yaşamak, ama eş zamanlı olarak Müslümanca yaşadıkça Müslümanca düşünmek mümkün hale gelecektir. Denilebilir ki iki taneymiş gibi gözükse de bu iki eylem neredeyse bir tanedir; o da Müslümanca yaşamaktır. Zira Müslümanca düşünmek en nihayetinde bir Müslümanca yaşamak edimidir. Çünkü İslâm, kuramsal ve zihinsel bir olay/fantezi değildir, bilakis fiili ve ameli bir dindir.

Müslümanca yaşamak Rasim Özdenören'in modern dünya hapisanesinden çıkarmak üzere gösterdiği tek kapıdır ve tek çaredir ve bu çare modern dünyanın sersemletici atmosferinde amaçsız dolaşan yarı bilinçli Müslüman'a bir adımlık uzaklıktadır. Hatta o kadar bile değildir; çünkü Müslüman birey durduğu yerden ve durduğu andan başlayabilir. Bu onun inanılmaz potansiyeli ve bir an önce farkına varması lazım gelen avantajıdır. Yükte hafif pahada ağır bir şeydir. Bu avantajını kullanabilirse, yani Müslümanca yaşamayı başarabilirse, Müslüman birey önünde sorunmuş gibi duran birçok olumsuzluğu (örneğin modernliğin üstesinden gelinemezmiş gibi görünen bütün olumsuzluklarını) aşabilir, yenebilir.

Rasim Özdenören için Müslümanca yaşamamanın ilk ve en önemli şartı Allah'a mutlak bir iman ve kayıtsız şartsız bir teslimiyettir. *Müslümanca Yaşamak* kitabında uzun uzun irdelediği bu konuyu bir fıkranın yardımıyla oldukça net bir biçimde açıklığa kavuşturur. Fıkra şudur: "İki kişi tartışıyor. Biri öbürüne diyor ki: Allah isterse deveyi iğnenin deliğinden geçirir; deveyi küçültür, iğnenin deliğinden geçirir. Öbürü itiraz etmiş: Hayır, demiş, bence deveyi küçültmez, iğnenin deliğini büyütür, bu işi öyle yapar. Deveyi mi küçültür, iğnenin deliğini mi büyütür noktasında anlaşamıyorlarmış. Derken, oradan geçen birinin hakemliğine müracaat etmek istemişler. Hangimiz haklıyız diye sormuşlar. O da demiş ki: Allah deveyi iğnenin deliğinden geçirmeyi murat ederse, ne deveyi küçültür, ne iğnenin deliğini büyütür; o deveyi o delikten öylece geçirir."

Rasim Özdenören bu fıkrayı yorumlarken Müslümanca düşünebilmenin gerçekte neye tekabül ettiğini göstermek ister. Ona göre (2009: 20) "devenin küçültülmesi yahut iğnenin büyütülmesi her ne kadar mucize gibi görünüyorsa da, aslında, profan kafa yapısının mucizeyi akla uygun hale getirmesinden başka bir şey değil"dir ve en nihayetinde bu dini bir düşünce tarzı değildir.

Bu nedenle Müslümanca düşünmek Allahın kudretini kavramaya cehdetmiş üçüncü şahsın fikrinde tecessüm etmiştir. Çünkü o kişi sağlam bir imanla Allah'a tam manasıyla teslim olmuş biridir. Böyle biri uzlaşmacı yahut asgari müştereklerin takipçisi değildir. Aksine böyle biri deveyi yahut iğneyi küçültüp, büyütmeden, mevcut şartlar altında İslâmi yaşayış nasıl mümkün olacak endişesiyle mündemiç biridir. Rasim Özdenören'e göre modern dünyada Müslümanları Müslümanca dönüştürüp, İslâm üzere sabitkadem kılacak düşünce tarzı budur. Ona göre Müslümanlar bu tarz bir düşünceyi içkinleştirip, hayatlarında somutlaştırmadıkları takdirde, kuşatıldıkları İslâm dışı yaşamları yanlış bir biçimde telif etme derdine düşeceklerdir.

Rasim Özdenören'e göre bugünün Müslüman'ı için tek kapsayıcı yükümlülük İslâm'ı layıkı veçhile kavramak, yani belli bir İslâmi bilince ermek ve onu kendi hayatında yaşanır hale getirmektir. Ancak Özdenören bu yükümlülüğün yerine getirilmesinin sanıldığı kadar kolay olmadığını da farkındadır. Modern zaman Müslüman'ının bu yükümlülüğü karşılayabilmesinin şartı olarak Rasim Özdenören arınmış bir kafa yapısını şart koşar. Ona göre (2009: 40) "Arınmış kafa yapısı, İslâm'ı, kendi zatında düşünebilme yeteneğine ulaştırır. Kafa karıştırıcı yabancı unsurları, deyim yerindeyse cahiliye dönemi zihni ve ameli alışkanlıkları bir kenara koyarak düşünebilme yetisidir." Rasim Özdenören bugünün Müslüman toplumlarında bu düzeyde arınmış bir kafa yapısına sahip Müslüman sayısının yeter düzeyde olmadığını ifade etmektedir. Ona göre bu Müslüman toplumların önündeki en büyük engeldir ve bu engelin aşılması ancak bir inkılâbı gerektirir. Salt Allah rızasını gözeterek yaşamaya yeltenmek söz konusu inkılâbın gerçekleşmesinde önemli bir başlangıç noktasıdır. Özdenören'e göre (2009: 53) bir Müslüman dine, hayatının her şeyi diye bakmalıdır. Bunu yapmadığı sürece din, bir zihin fantezisi olarak kalır. Bu düzeydeki bir din anlayışı ise hiçbir zaman Müslüman'ın hayatını inkılâp etmez.

Dini yaşantının muhtevasına ilişkin belirlemelerde bulunurken Rasim Özdenören'in altını ısrarla çizdiği Allah rızasını kazanma amacı her amacın önünde ve üstündedir. Esasında bu amaç dinin tek amacıdır. Bu nedenle siyasi, toplumsal ya da kültürel bazı hedefleri bu amacın önüne geçirmek yanlıştır ve dine rağmendir. Ona göre (2003: 67); "Müslüman, ne daha fazla gelir elde etmek, ne total gelirin adil dağılımını sağlamak, ne insanlar arasında barışı, sükûnu, kardeşliği tesis etmek için Müslüman'dır. Bu ve benzeri şeyler İslâmî bir hayat sürdürmenin doğal sonuçları olarak ortaya çıkarlar. Kendi başına bunların hiçbirini ulaşılabilecek bir gaye ve hedef diye alınmaz. Müslüman için, hedeflerin en önünde ve en sonunda bulunan biricik husus yalnız ve ancak Allah'ın rızasını kazanma faaliyetidir." Bu nedenle Müslüman hedefler hiyerarşisine doğru belirlemek zorundadır. Bir Müslüman'ın hayatında hiçbir şey; ister siyasi, ister toplumsal, ister kültürel ya da isterse ekonomik bir amaç Allah'ın rızasını kazanmaktan daha öncelikli olamaz. Bu bağlamdan hareketle örneğin bir Müslüman'ın dinin kendisine nasıl bir devlet vaat ettiğini merak

ederek, amaçlar hiyerarşisine zarar verecek bir biçimde işe başlaması yanlıştır. Bir Müslüman için amaç devlet değil, rızayı ilahidir. Rızayı ilahinin tesisi sürecinde devlet, adalet, refah gibi bazı kazanımlar olabilir, olacaktır. Ancak bunlar sadece sonuçlardır.

Rasim Özdenören İslâm'ın özgünlüğü meselesi üzerinde de ısrarlı durur. Ona göre İslâm, Allah'ın indirdiği tek din olarak, başka hiçbir dünya görüşüyle, başka bir fikirle, ideolojiyle ya da pratikle uzlaşmaya girmeye muhtaç değildir. İslâm kendi kendine yeter bir yetkinliktedir. Bunun böyle olduğuna inanmaksızın imanın bir gereğidir. Rasim Özdenören'in bu konudaki dikkati İslâm'ı bir takım uzlaşmalara ve sentezlere mecbur etme yanlışıdır. Ona göre İslâm ne modernlikle ne de onun çeşitli ideolojik varyasyonlarıyla uzlaşmak zorundadır. Aksine bu tür yönelimler İslâm'ın özgün doğasını zedelemekten öte bir işe yaramazlar. Buradan hareketle Özdenören modern zihin yapısına, onun kavramlarına, epistemolojisine ve entelektüel ve ideolojik pratiklerine mesafelidir. Örneğin modernliğin 'akıl' algısına mesafeli olduğu kadar, 'bilim ve teknolojiye' de mesafelidir. Modern ideolojilerin hepsinin İslâm'a aykırılığına vurguda bulunduğu kadar demokrasiyle İslâm arasındaki mesafeye de dikkat çeker. Ona göre İslâm'ın içeriği deşifre edildiğinde her alanda özgün bir sunumla karşılaşılacaktır. Bu nedenle İslâm'a İslâm dışı bir yerden intikal etmekten yana değildir. Onun önerdiği şey gayri İslâmi dünyaya İslâm'ın penceresinden nüfuz etmektir. Ona göre Müslüman'ın bu şartlarda bir orta yolu yoktur. Bu durumlarda orta yol, İslâmi öğretilerden sapma anlamına gelir. Nitekim *Müslümanca Düşünmek Üzerine Denemeler* (2003: 108) kitabında bu konuya şöyle açıklık getiriyor: "İslâm vasat olanı öngörür. İki veya daha çok şeyin vasatı (ortalaması) ile vasat olanı birbirine karıştırmamak lazım. Vasat (orta) kendi başına varlığı olan müstakil bir doğrunun adı iken; vasatı, birden çok şeyin birbiriyle telif edilmesinden ortaya çıkan sentezdir. Ama böyle bir sentezle vasat olan şey hiç de birbirleriyle tetabuk etmeyebilir. Vasat, hemen hemen her zaman bu sentezin dışında kalan bir şer işgal edebilir."

Rasim Özdenören bu tür durumlarda orta yolu arayanları, uzlaşmayı önerenleri, sentezcileri bölmeli bir kafa yapısına sahip olmakla nitelendirir. Kafanın bölmeli olması İslâm'ı yanlış yerde konumlandırmaya meyyaldır. Bu kafa yapısı İslâm'ın kendine yeter bütüncül yapısını gözden geçirir. Dahası "bir yandan Allah'a ve İslâm'a inandığını iddia etmekte, bir yandan da İslâm'la çelişen hükümlere, kabulleri arasında yer verebilmektedir" (Özdenören, 2003: 29). Ona göre bu durumun nedeni günümüz Müslümanlarının İslâm dışı şartlandırmalara, baskılara maruz kalmalarıdır. Bütün bu baskılara rağmen Rasim Özdenören'e göre (2003: 122) günümüz Müslümanlarının batıda üretilmiş bilim dahil hiçbir dogmayı hesaba katmadan İslâmi esaslara uygun bir hayat yaşamayı göze alması gerekir. Çünkü Müslümanlar için tek çıkar yol budur.

Bulanık Zihinler İçin Duru Kavramlar

Rasim Özdenören'e göre 'bölmeli kafa' yapısına sahip Müslümanların varlığı 'iki dünya' arasında sıkışmışlığın bir işaretidir. Müslümanlar son iki yüz yıldır modern batıyla İslâm arasında sıkışmıştır. Bu sıkışmışlık hissini yaratılmasında etkin olan şey Müslümanların İslâm konusunda yaşadıkları tereddütler değildir. Aksine batının İslâm toplumları karşısındaki baskın bir biçimde varlık kurmasıdır. Her alanda etkileyici bir biçimde varlık tesis eden batı doğal olarak nüfuz alanını genişletmiş ve kendi dışındaki toplumların kendisine kulak kabartmasına neden olmuştur. Zaman içerisinde batı dışı toplumlar batılı toplumlardan ve onun dünya görüşünden etkilenmeye başlamışlardır. Böylelikle batılı paradigma (modernite) kendini batı dışı toplumlarda, o toplumların öz değerlerine rağmen var etmeye başlamıştır. Batı dışı toplumlarda ikili bir yapının tesisi böylesi bir sürecin neticesidir.

İslâm toplumları da bu süreci yaşamıştır. Bir İslâm coğrafyası olarak Osmanlı da zamanla bu sürecin bir parçası olmuştur. Neticede modernleşme Osmanlı coğrafyasında ikili bir kültürel yapının yaratılmasına neden olmuştur. Bu ikili yapı kendi kulvarlarında açık seçik bir biçimde yoluna devam etmiş değildir. Zaman içerisinde kulvarlar birbirine karışmış, duru su bulanmaya başlamıştır. Suyun bulanması özellikle Müslümanların aleyhine olmuştur. Çünkü batı ırmağa rengini ve kokusunu vermeye başlamıştır.

Müslümanlar modernleşme ideolojisinin taaruzu altında kendi özgünlüklerini muhafaza etmede güçlük yaşamaya başlamışlardır. Çünkü modernleşme ideolojisi kendini her alanda kurmaya başlamıştır. Özellikle Müslüman zihinlerin modernleşme ideolojisi tarafından istilası gerçekleşmiştir. Böylece zihinler bulanmış, inançlar sarsılmış, dil yara almış, kavramlar iğdiş edilmiştir. Müslümanlar kendilerini, inançlarını, dillerini, kavramlarını bir sis perdesinin arkasından izler hale gelmişlerdir. Bu manzara içerisinde Rasim Özdenören gibi Müslüman aydınlar Müslümanları inançlarına, dillerine, kavramlarına sahip çıkmaya çağırır. Bulanık suyun durulması için akıntıya taze su taşırlar. Bu bir anlamda taşların yerli yerine oturtulması çabasıdır. Bu yapılırken özellikle kavramlara başvurulur ve kelimenin gerçek anlamıyla arkeolojik bir çalışma; bir 'anlam kazısı' (Taşdelen, 2011: 15) yapılır. Suyu bulandıran, kafaları karıştıran bütün kavramlar İslâm'ın penceresinden yeniden ele alınır.

Kavramlar meselesi Rasim Özdenören (1997a: 15) için çok önemlidir. Öyle ki *Kafa Karıştıran Kelimeler* kitabının ismini tasarlarlarken önceleri *Kavramlar* diye tasarlamıştır. Kitabın adı nihayetinde değişmiş olsa da o bu kitapta kavramlar meselesinin üzerinde uzun uzadıya durur. Çünkü kavramlar bir düşünce biçiminin ifadesidir. Her düşünce biçimi kendi kavramlarını üretir ve onlar sayesinde var olur. Bir kavramın üretilmesi Rasim Özdenören'e göre o kavramın kişisel yaşantımızda çeşitli fizik ve zihin deneyimlerinden geçirilmesine bağlıdır. Onun için bir kavramın kime ait olduğu, kavramın kimin gerçek tecrübesi olduğu üzerinden belirlenir. Bir kavramı sonradan ithal ederek sa-

hiplenmeye çalışmak zihinleri iğdiş eden, suları bulandıran, kargaşaya neden olan iğreti bir çabadır.

Rasim Özdenören'e göre (2010: 29, 33) bizde suyun bulanması Tanzimat'a denk gelir. Bu dönemde yerli kültürün (İslâm kültürünün) yerine batılı kültür ikame edilmek istenmiştir. Bu dönemde başlayan kültürel değişimler, kavramların muhtevasına da sirayet etmiştir. Ancak kavramların değişen içeriğini kabul ettirmek için eski kültürel yapıdan (İslâm kültüründen) yardım istenmiş; yeni iktibas edilen kavramların İslâm kültüründe yeri bulunduğu iddia edilerek o kavramlar tezkiye edilmek istenmiştir. Üstelik bu değişim talebi tabandan yükselen bir talep değildi, tepeden inmeciydi ve alabildiğine ideolojik içerikliydi. Böyle olunca da, insanlar kavramları tasarruf etmiyor, kavramlar insanlar üzerinde tasarruf sahibi oluyordu. Sonuçta kavramlar yerli yerinde kullanılmadığından, biri ötekinin yerine ikame edilebiliyor veya biri ötekinin mütemmim cüzü sayılarak tasarruf edilebiliyor; böylece zihinsel keşmekeş kendi dolambacının girdabında dönenip duruyordu.

Rasim Özdenören ve çağdaşı birçok İslâmcı aydının kavramlar konusundaki hassasiyeti suyun durulması, taşların yerli yerine oturtulması içindir. Bu yazarlar tabiri caizse birçok kavramla bir hesaplaşma içine girer. Bu kavramların arasında din, İslâm, Müslüman, hakikat, şeriat, iman, içtihad gibi İslâm literatürüne ait kavramlar olduğu gibi, laiklik, bilimsel bilgi modernizm, hürriyet, demokrasi, milliyetçilik, liberalizm, küreselleşme gibi İslâm literatürüne ait olmayan kavramlar da dâhildir.

Çağdaşı birçok İslâmcı aydın gibi Rasim Özdenören'in de bu kavramları ele almada kendine başlangıç noktası olarak seçtiği husus, bu kavramların hangi pencereden görülmesi gerektiğinin belirlenmesidir. Onun önerisi kavramları İslâm'ın zaviyesinden bakıp tanımlamaktır. Bu sayede bir yandan modern zaviyeden içerikleri boşaltılmış İslâm literatürüne ait kavramların gerçek anlamlarına bir dönüş sağlanacaktır. Öte yandan da batılı kavramların İslâm'ın bakış açısı içinden edindikleri değer ortaya konulmuş olacaktır. Rasim Özdenören'in bu çabası Müslümanlara meselelere bakışta hareket noktasının neresi olması gerektiğini göstermek gibi bir içeriğe sahiptir. Kavramların batılı bir belirlemeciğe teslim edilmesi Müslümanca düşünme ediminin yerinden edilmesi anlamına geleceği açıktır. Nihayetinde bu da Müslümanca yaşamayı imkânsız hâle getirecektir. Nitekim ona göre (2003: 23-24) İslâm batının zihin kalıplarına göre anlaşılabilir. Bu nedenle Müslümanlar, İslâmı yeniden ve kendi terimleriyle öğrenmek zorundadırlar. Batı anlayışının zihinlere bulaştırdığı profan bakışla İslâm anlaşılabilir.

Kavramlara İslâm'ın penceresinden bakmak, öteki kavramların zihin bulandırıcı taraflarını açıklıkla görünmesini sağlayacaktır. Bazı kavramların sözde sempatik içeriklerinin İslâm'ın düşünme biçimlerine esasta nasıl ters oldukları gösterilmiş olacaktır. Bu sayede iki dünyanın düşünme biçimleri arasında olduğu varsayılan sözde benzerliklerin gerçekte büyük farklılıkları

ihativa ettiği gösterilmiş olacaktır. Rasim Özdenören'in eserlerinin büyük bölümü bu dikkatin tecellisinden ibarettir.

Rasim Özdenören'in kavramlar üzerinden ürettiği dikkat, özellikle batı kökenli kavramlar söz konusu olduğunda daha belirginleşir. Çünkü bunların bir kısmı ilk anlamlarıyla İslâmi açıdan problemlili değilmiş, hatta İslâmi oldukları izlenimi verirler. En azından evrensel anlamda bir geçerlilikleri (yani aşağı yukarı herkesin kavramlara aynı anlamları yükledikleri) oldukları kabul edilir. Ancak Rasim Özdenören kavramların içerisinde inşa edildikleri dünya görüşüne dikkatleri çeker ve asıl problemin de buradan kaynaklandığını söyler. Yani evrensel oldukları varsayılan bu kavramların esasta her kültür tarafından yeniden anlamlandırıldığı unutulmaması gerektiğinin altını çizer. Örneğin bu kavramlar içerisinde akıl, bilim, demokrasi, hürriyet gibi kavramların ilk anda herkesin sempatik bulacağı, evrensel oldukları varsayılan kavramlardır. Ancak açıldıklarında ortaya çıkan manzara farklıdır. Bu kavramlar insan eksenli bir dünyada inşa edildiklerinde ve mevcut anlamlarını oradan edindiklerinden Tanrı eksenli öğretiyi çelişiktirler. Elbette akıl, bilim, hürriyet, eşitlik, kardeşlik gibi kavramlar İslâmi literatürde de kullanılır. Ancak bu kavramların Tanrı merkezli bir dünyada edindikleri anlamla insan merkezli bir dünyada edindikleri anlam benzeşik değildir. Birinde kavramlar Tanrı iradesinin paralelinde ya da emrinde kurgulanırken, ötekinde insanın kendini ululayan sesi olarak yankılanırlar (Özdenören, 2003: 117).

Bu nedenle kavramların üretildikleri bağlamlar dikkate alınmalıdır. Herhangi bir kültürü ötekinin kavramlarıyla ele almak yanlışdır. Bu nedenle Müslümanların İslâm dışı kavramlar ve kurumlarla İslâma yaklaşımları yanlışdır. Çünkü bu kavramların üretildikleri kültürel ortamla Müslümanların ürettikleri kültürel ortamın zihin yapıları farklıdır. Bu da amaçların ve sorumlulukların farklılaşmasına sebep olmaktadır. Müslüman için dini olanın dışında bir sorumluluk bulunamayacağı ifade eden Rasim Özdenören (2003: 33) "bizim belki de önde gelen 'dini görevimiz' dini hükümlerin bize kazandırdığı zihniyeti, telakki tarzını hayata hâkim kılmaktır" diyor ve ekliyor: "Bugün cari bulunan 'bilimsel zihniyeti' esas kabul edip dine bakmak yerine bilime, fenne, ahlâka her şeye dinin bize kazandırdığı zihniyetle bakmak ve bu bakışı hâkim kılmak başlıca görevimiz sayılmalı... Bu durumda bir Müslüman için dinin dışında sayılabilecek herhangi bir görevin bulunamayacağı daha iyi anlaşılır. Böylece bilim, ahlâk, hukuk vb. her şey dine göre bir anlam kazanır; yoksa din onlara göre değil..."

Bu bağlamda irdelenebilecek en iyi konulardan biri demokrasi meselesidir. Rasim Özdenören (2003: 115) bazılarının 'İslâm'da halife seçim yoluyla görevlendirilmektedir. Dolayısıyla, demokrasi İslâmi bir yönetim biçimidir' çıkarılmalarını yanlış buluyor. Ona göre nasıl ki komünizmde faiz yasasının olmasından dolayı, komünizmi İslâmi olarak nitelendiremiyorsak, aynı şekilde halifenin seçim yoluyla belirlenmesinden hareketle demokrasiyle İslâmi

yönetim tarzı arasında bir benzerlik ya da aynılık kuramayız. Zira ona göre “bir uygulamanın İslâmi olup olmadığını söyleyebilmek için, tek kistasımız, o hükmün Allah rızası uğrunda derpiş edilip edilmediğine bakmaktır.”

Özdenören’e göre (1998a: 196-197) İslâm; demokrasi dâhil, kendi hasılası olmayan hiçbir idare biçimiyle, rejimle ve ideolojiyle uzlaşamaz. Üstelik siyasi uygulamalarda İslâmi usullerle demokrasi arasında bazı benzerlikler gözükse bile, yine de bir uzlaşmadan bahsedilemez: “Mesela halkın yönetime katılması; farklı düşüncelerin serbestçe ifade edilmesi ve düşüncelerin örgütlenebilmesi; çoğunluğun kararlarına toplumun uyması ve azınlık haklarının korunması; azınlık tahakkümünün önlenmesi; temel hak ve özgürlüklerin güvence altında bulunması onun demokrasi ile örtüştüğü veya eş anlama geldiği biçiminde yorumlanmamalıdır.” Çünkü Rasim Özdenören’e göre (1998b: 46) her ikisinin kaynakları arasında önemli bir fark vardır. Ona göre demokrasi (1998a:46) egemenliğin kaynağını halkta aramak niteliğiyle profan bir zihniyete sahip iken, İslâm egemenliğin kaynağını ilahi kılmak niteliği ile dinseldir. Bu nedenle ikisi arasında esasta önemli bir fark vardır.

Benzer bir durum akıl kavramı için de söz konusudur. Rasim Özdenören’e göre (2003: 129) batılıların kavrama yükledikleri anlamla Müslümanların yüklediği anlam farklıdır. Batıda bilginin kaynağı akıldır. Oysa Müslümanlar bilginin kaynağı olarak akli değil, vahyi kabul ederler. Ama bu İslâm’ın bir değer olarak akli önemsemediği anlamına gelmez. Aksine İslâm akla fazlasıyla değer verir, ancak onun sınırlılıklarını işaret eder. İslâm’da akıl vahye tabi olmalıdır. İslâmi anlayışta akli aşan şeyler vardır, fakat akla aykırı bir şey yoktur. Rasim Özdenören’e göre (1999: 49) İslâm’ın akla bakışıyla batının akla bakışı arasındaki farkın kaynağı esasında insana bakışlarındaki farklılıktan kaynaklanır. İnsan İslâm’da Allahın yarattığı aciz bir varlıkken, batıda (rönesanstan bu yana) insan her şeyin merkezinde konumlandırılan yarı tanrı bir varlık mertebesinde. Biri imanıyla vardır, öteki inkârıyla.

Rasim Özdenören andığımız kavramların yanı sıra daha birçok kavramı Müslümanca bir bakış açısıyla masaya yatırmıştır. Bu çabasının neticesi kavramların bağlamlarından kopartılarak kullanılmasının yanlışlığını göstermektedir. Kendi tarihsel ve kültürel bağlamları dışında kavramlara yeni bir anlam zerk etmek, en hafif ifadesiyle olayı karmaşık hale getirmekten ibarettir. Rasim Özdenören kavramların doğru içerik analizlerini yaparak, bu kavramlar aracılığıyla uygulanan düşünsel şiddeti de bertaraf etmek istemiştir. Laiklik konusundaki analizleri bu konuda iyi bir örneklik teşkil edecektir. Ona göre laiklik de tıpkı benzer kavramlar gibi Hıristiyan Batı kültüründe anlam bulan bir kavramdır. Yine ona göre laiklik, din ile devletin ayrılması ve ayrışması değildir. Aksine kilise otoritesi ile devlet otoritesi arasındaki ayrışmanın ve bu iki otoritenin birbirine karışmayacağını akdendir. Dolayısıyla kilisesi olmayan bir toplumda laikliğin ikamesi kendiliğinden problemlidir.

Benzer bir şekilde Rasim Özdenören (1998b: 113) batılı bir ‘izm’ olan; tıpkı

demokrasi ya da laiklik gibi tamamen batılı toplumların tarihsel tecrübesinin bir ürünü olan liberalizmi de eleştirir ve İslâmi açıdan ortaklıklar kurulamayacağı ya da bir Müslüman'ın aynı zamanda liberal de olamayacağını savunur. Özdenören bunun temel sebebi olarak onun İslâm dışılığını gösterir. Ayrıca liberalizmin seküler bir dünya düzeni talep etmesini de kabul edilemezliğinin önündeki en büyük engel olarak gösterir. Ayrıca liberalizmin aşırı bireyciliği ve hiçbir kayda bağlı kalmayan serbestliği de eleştirinin öteki nedenleri arasındadır.

Rasim Özdenören ve Modernleşme Sorunu

Türk düşünce tarihinin son iki yüzyılında yer almış, ama bir şekilde modernleşme sorununa ilgi duymamış aydın sayısı, herhalde sandığımızın da çok altındadır. Bunun nedeni ister aydın sorumluluğu olsun, isterse de konunun kendini aydınlara dayatıyor olması olsun, her iki durumda da ortaya çıkan şey, modernleşme sorununun zengin bir çeşitlilik ve küçümsenmeyecek bir derinlikle işlendiğine ilişkin ikna edici bilgidir. Yine aynı bilgi bize Türk aydınlarının modernleşme sorununa kabaca üç biçimde yaklaştığını gösteriyor; karşı olanlar, taraf olanlar ve temkinli olup orta yolu tercih edenler. Ayrıca devleti (Osmanlıyı) kurtarmak refleksiyle yola çıkan her ideolojinin bu üç farklı tutumu kendi içlerinde sergilediklerini de biliyoruz. Bu ideolojilerden biri olan İslâmcılıkta yaygın biçimde uzlaşmacı bir tavır sergilemekle birlikte diğer iki tutumu da kendi tarihinin farklı dönemlerinde farklı yoğunluklarda ortaya koymuştur.

Meşrutiyet dönemi İslâmcılarının kahir ekseriyeti Batı'nın ilmini ve teknolojisini alıp, zihniyetinden ve ahlâkından uzak durmak (ya da kendi kültür ve medeniyetimizi muhafaza etmek) gibi bir orta yolu tercih etmişlerdir (Ertürk, 1990: 124). Bu uzlaşmacı tavır yirminci yüzyılın son çeyreğine kadar, İslâmcılığın temel tavrı olarak belirginleşmiştir. Elbette yan kulvarlarda Batı'ya, dolayısıyla da batılılaşmaya tamamen karşıt olan bir tavrın da kendi mecrasında akmaya devam ettiğini söylemeliyiz. Modernleşme yanlısı; daha doğrusu modernist bir algıyla İslâm'ın yeniden yorumlanması gerektiği yönündeki İslâmcı yönelimin ise yine yirminci yüzyılın son çeyreğinde vücut bulmaya başladığını da belirtmeliyiz.

Cumhuriyet dönemi İslâmcılarından biri olan Rasim Özdenören⁴, İslâmcılığın bu tarihsel mirasının bir devamcısı olarak kendi yönelimini kimi

4 İletişim Yayınlarının *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-İslâmcılık* cildine 'Rasim Özdenören'i yazan Ahmet Demirhan, özellikle *Gül Yetiştiren Adam* romanı üzerinden Rasim Özdenören'in İslâmcılığı hakkında ilginç analizlerde bulunuyor. Rasim Özdenören'in dünya görüşünü analiz ederken 'bekleyiş' ve 'erteleyiş' kavramlarına müracaat eden Demirhan; "eğer İslâmcılığı bir 'siyasi dil'e sahip 'tarihin içine düşmüş' bir 'strateji' olarak alırsak, elbette Özdenören'de böyle bir 'dil' yoktur" diyor ve bunun sebebini Özdenören'in İslâmcılığını hep bir erteleyiş olarak tezahür ettirmesine bağlar. Bu ilginç yazı için bkz. Ahmet Demirhan, "Rasim Özdenören", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce- İslâmcılık*, Cilt: 6, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 760-772.

kısmi farklılaştırmalar yaratarak belirginleştirmiş bir entelektüeldir. Batı, batılılaşma ve modernleşme kavramları ekseninde Rasim Özdenören (1985: 156-158) düşüncesine baktığımızda, onun kendinden önceki İslâmcıların görüşlerini esasta (Batı'nın ötekiliği, batılılaşma karşıtlığı vs. bağlamında) yaygın biçimde sürdürdüğünü, ama Batı'nın bütün kültürel tezahürleriyle (bilgi, bilim, teknoloji, zihniyet, algı, ideoloji vs.) homojen bir bütün olduğu, bu nedenle de Batı ve İslâm arasında kapanamaz bir ayrışmanın olduğu konusunda yaptığı vurguyla seleflerinden farklılaştığını görmekteyiz Rasim Özdenören batının teknolojisini alalım, ama ahlâkını almayalım biçiminde yanlış vazelen fikrin, bu şekilde kurgulanmasının nedenini batılılaşma sürecinin zaten işlemesine bağlıyor. Ayrıca o bu tarz bir öneriyi bir yandan pasif ve statükocu, bir yandan da uygulama imkânından yoksun buluyor.

Rasim Özdenören düşüncesinin temel dinamiği, İslâm'ın evrensel (her zaman ve her yerde) geçerliliği ilkesine dayanır. Dolayısıyla Özdenören'in bu ilkeye gösterdiği bağlılık, onu zorunlu olarak Batı'yla, Batı düşüncesiyle, modernlikle problemlenilen bir alana taşır. Zira bütünüyle batılı bir üretim olan modern paradigma temelde kutsal olanın inkar edilmesi esasına dayanır. Modern epistemoloji 'fenomen'lerin dünyasını rasyonel yollardan tecrübe edilebilir, kavranabilir ve bilgisine ulaşılabilir tek alan olarak belirler ve onun dışında kalan 'numen'lerin dünyasını da ya büsbütün yok sayıp inkâr eder ya da böyle bir alan varsa bile, akıl ve duyularla kavranamayacağına inandığı için bilgi üretme süreçlerinin dışında tutar. Dolayısıyla modern paradigma kutsalın tecrübesi olarak tanımlanan dini, kendi iktidar anları ve alanlarında, ya tamamıyla inkar etme yolunu tercih etmiştir ya da bu tecrübeyi sadece bireyin alanına indirgeyerek edilgenleştirip, etkisizleştirmek istemiştir. Dahası modernlik bu temel iddialarını bir tek din özelinde değil, bütün dinler genelinde tartışmış ve savunmuştur. Bu nedenle İslâm da her din kadar modern paradigmanın inkârcı saldırılarından nasibini almıştır.

Modernitenin aklın egemenliğinde tasarladığı dünyada dinin yeri yok hükümündedir. Dinin dünya işleri üzerindeki tasarrufunu iptal eden modernite, seküler ideolojiyi bilimden siyasete geniş bir alanda egemen kılmak istemiştir. Bu gayretinin önünde tek mümkün rakip olarak dini gördüğü için de bütün mücadelesini ona karşı vermiştir. Modern paradigmanın Batı toplumlarında sağladığı başarı, zaman içerisinde modernleşme ideolojisiyle Batı dışı toplumlara da ihraç edilmeye başlanmıştır. Türk toplumunun önceleri tamamen rasyonel gerekçelerle ve sınırlı alanlarda (askeri, ekonomik) tartıştığı ve talep ettiği modernleşme projesi, zamanla kendini genişleterek bütün alanlarda egemen olmak istemiştir. Dolayısıyla önceleri devleti kurtarma araçlarından biri olarak telakki edilen batılılaşma zamanla araçlar üzerinde de belirleyici olan bir amaca dönüşmüştür. Yerli temsilcileriyle (işbirlikçileriyle) Tanzimat'tan beri toplumsal konumunu sağlamlaştırmaya çalışan batılılaşma zaman içerisinde gittikçe güçlenmiş ve en nihayetinde de Cumhuriyet'le beraber amacına ulaşmıştır. Cumhuriyet radikal bir paradigma değişikliğinin adıdır. Seküler

bir toplum tasarımı için laik bir devlet kurulmuştur. Artık laik hukuk toplumun tanziminde en önemli ve tek geçerli araçtır. Cumhuriyet'le birlikte tıpkı Batı toplumlarında olduğu gibi din bireysel alanla sınırlandırılmış, hayat algısı için referans olmaktan çıkarılmıştır. Hukuk dışındaki bütün alanlarda da (bilimden, siyasete, kılık kıyafetten dile kadar) Cumhuriyet ile birlikte pozitivist algı egemen kılınmaya başlanmıştır.

Modernleşme olgusu karşısında Osmanlı döneminde egemen olan ideolojiler yukarıda ifade ettiğimiz gibi genellikle uzlaşmacı –eklektik bir orta yol tercih etmişlerdir. O dönem İslâmcılığının da ağırlıklı tercihi bu orta yoldu. Batı'nın bilimini ve teknolojisine talip ama kültüründen kaçınmayı salık veren bu orta yolcu tavır, haleflerinin nasıl düşüneceklerini de belirlemiş oldu. Sonraki İslâmcılar da uzun zaman Batı'yı (zihniyetiyle maddi üretimini) yekpare bir bütün olarak görmediler. Bu iki bileşenli Batı'yı, bir bileşeniyle kabul etmeyi, öteki bileşeniyle ret etmeyi geçerli bir tercih saydılar. Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere yirminci yüzyılın son çeyreği bu toptancı yaklaşıma ilişkin kuşkuşların beslendiği bir zaman olmuştur. Bu dönem aydınlardan olan Rasim Özdenören de bu kuşkuşlarla modernleşme meselesini yeniden ele almayı tercih edenlerdendir.

Rasim Özdenören Türk modernleşmesini eleştirel bir perspektifle değerlendirmekten yanadır. Çünkü batılı toplum tipolojilerini taklit etme yanlısı modernleşme çabaları kendi tarihsel ve toplumsal mirasını inkâr edip, bambaşka referanslarla (Roma Hukuku, Yunan Felsefesi ve Hristiyanlıkla) biçimlenen batılı toplumların kültürel miraslarını edinme yoluna girmişlerdir. Modernlik ve Modernleşme kavramları arasında bir ayrıştırma yaparak, modernleşmeyi Batı dışı toplumların Batı kültürüne (akılcı ve pozitivist ruhun ürünü, yani özde modern olan; kendi iç dinamikleri ve ihtiyaçlarıyla modernliği inşa etmiş olan) mensup toplumlara benzeme ya da benzetilme çabası olarak tanımlayan (1998a: 162) Rasim Özdenören'e göre (1997a: 15-16) Türk toplumunun batılılaşma (modernleşme) macerası romantik duygulanmalarla başlamıştır. Tanzimat aydınlarının Batı karşısındaki safiyane duyguları batılılaşma macerasındaki romantik yönü ihtiva eder. Özellikle ilk dönem Türk aydınları Batı'nın gerçek mahiyetini bilme yeterliliğinde değillerdi. Bu nedenle de onunla hesaplaşmak gibi bir endişe barındırmıyorlardı. Özdenören'e göre ilk dönem aydınların öncelikli endişesi devleti kurtarmaktı. Bu nedenle Batı'nın ilmini, teknolojisini, medeniyetini benimsemek gerektiğine inanıyorlardı. Onların gözünde ilim ve teknolojiyle Batı medeniyeti eşsiz bir konumdaydı. Yapılması gereken onu taklit etmektir. Rasim Özdenören Türk aydınının bu ilk izlenimlerinin kolay kolay silinemediğinin altını çiziyor. Sonraki aydınlarda Batı karşısında romantik bir şaşkınlık ve adanmışlıkla, onu değerlendirip kritik etmeyi akıllarına getiremediler. Ve asla bir denklik üzerinden ilişki yürütemediler. Aksine ilişkiye hep yenik başladılar. Dolayısıyla Özdenören'in batılılaşma meselesine eleştirel bakması esasa ait olmaktan da öncedir. Zaten meselenin esasına gelindiğinde işler hiç kabul edilemez bir durumdadır. Böyle

başlayan bir ilişkinin esasına ait olabilecek yanlışların boyutları hakkında tahminde bulunmak zor değildir.

Rasim Özdenören'e göre Türk toplumunun ana biçimlendirici unsuru dindir. Oysa buna karşın Batı modernlikle dine savaş açmış durumdadır. Bu nedenle modernleşmek de, bir anlamda dine (İslâm'a) savaş açmak, daha hafif ifadeyle dini bir referans kaynağı olarak kabul etmemek anlamına gelir. Nitekim Özdenören'e göre (1998a: 149) "modernlik, aslında, Batı kültüründe kutsal olanla kutsal olmayan arasındaki egemenlik ilişkisinde hangisinin öne çıkartılacağına belirlenmesi amacıyla matuf olarak oluşmuştur. Modernlikten önce egemen olan kutsal olan olduğu için, modernliğin kutsal olana isyanı diye tanımlanması yanlış sayılmamalı"dır. Dolayısıyla Özdenören'e göre (1998a: 41) Türk toplumunun Tanzimat'tan bu yana içine itildiği modernleşme çabalarında dine (İslâm'a) bir karşıtlık söz konusudur. Oysa Özdenören'e göre Türkiye'nin Tanzimat'tan bu yana (yaklaşık son ikiyüz yıldır) dünya üzerinde sözünü kaybetmiş bir ülke olmasının sebebi İslâmi hedeflerini kaybetmiş olmasıdır. Bu nedenle eğer Türk toplumu tekrar söz sahibi olmak istiyorsa, kendi kimliğiyle, yani İslâmi kimliğiyle yeniden buluşmalı ve barışmalıdır. Bunun için de öncelikle Tanzimat'la başlayan sürecin bir yabancılaşma süreci, bir kendini ret hareketi olduğunu bilmelidir. Ayrıca bu hareketin gerçek toplumsal şartların zorlamasıyla (aşağıdan yukarıya doğru) olmadığını; aksine yapay biçimde yerli işbirlikçi aydınlar tarafından yukarıdan aşağıya doğru dayatılan bir medeniyet değiştirme projesi olduğunu da bilmelidir. Belki bundan da daha önemli olan batılı toplumların kendi menfaatleri doğrultusunda, Türk toplumunu bu sürece zorladıklarını bilmektir.

Rasim Özdenören (1998a: 114-116) Tanzimat'la başlayan batılılaşma hareketinin başlangıçta batılı hukuk ve siyaset biçiminin Osmanlı'nın İslâmi yönetim biçimine uyarlanma çabası olduğunu ifade ediyor. Yani devletin yönetim biçimine görünürde ilişmeyen, ama buna karşın o yönetim biçimini uzun vadede sıkıntıya sokacak değişiklikler talep eden bir çabayı ihtiva eder ilk dönem Batılılaşma gayretleri. Ancak bu ikili yapının hem devlet hem toplum nezdinde bir gerilime sebep olduğu açıktır. Batılılaşma yanlışlarının bu gerilimi tespit edip aşma becerileri göstermeleri Cumhuriyet dönemine denk gelir. Cumhuriyetle birlikte artık hukuk ve siyaset bazında arzulanan batılılaşma devlet yönetiminde de kendini var kılmıştır. Dolayısıyla Tanzimat'la başlayan ve Meşrutiyet döneminde olgunlaşan batılılaşma çabaları Cumhuriyetle nihai hedefine köklü bir biçimde ulaşmış olmaktadır.

Rasim Özdenören (1998a: 47) bu modernleşme çabaları karşısında Müslümanları ait oldukları medeniyetin⁵ bilincine tekrar varmaya davet eder.

5 Bilindiği gibi kültür ve medeniyet kavramları yakın dönemde bazı müslüman aydınlarca tereddütlerle karşılanmış kavramlardır. Bu tereddütün temel sebeplerinden biri kavramların Batı menşeli olması iken diğer sebebi ise kültür ve özellikle medeniyet sürecinin bir gayri İslâmilik başlatığına ilişkin kanaattir. Bu itirazı dillendiren en önemli Müslüman aydınlar İsmet Özel ve Ali Buluç'tur. Örneğin

İslâm medeniyeti bir vahiy medeniyetidir. Dolayısıyla bir hakikat medeniyetidir. Bu hakikat medeniyeti insanın yaratılışıyla kendisine vahy edilen mutlak doğrular, mutlak prensipler üzerinde gelişen, ilk peygamber Hz. Adem’le başlayan son peygamber Hz. Muhammed’le de doruğuna ulaşan bir medeniyettir. Her medeniyette olduğu gibi İslâm medeniyeti de dünyayı, evreni küll halinde kavrama, algılama ve dışı vurmaktır.

Rasim Özdenören’e göre modernliğin dinin, çağdaş toplumların temel ihtiyaçlarını karşılama yeterliliğinde olmadığı iddiası, İslâm söz konusu olduğunda geçerli bir iddia değildir. Özdenören’e göre İslâm çağdaş toplumların ihtiyaçlarını karşılayabilecek yeterlilikte bir dindir. Hatta modern toplumların yarattığı birçok sorunun aşılmasında en ciddi ve tek geçerli alternatiftir. Bu alternatifin işlenmesiyle ilgili bir çabaya karşılık gelen Özdenören’in eserleri, İslâm düşüncesiyle Batı düşüncesi arasındaki farkların gösterilmesi ve bu farklar nedeniyle ikisi arasında bir müşterek kurmanın imkânsızlığının desteklenmesi amacıyla matuftur.

Rasim Özdenören bir yandan modern Batı düşüncesinin ontolojik ve epistemolojik dayanaklarını masaya yatırırken, öte yandan da İslâm’ın yine bu bağlamdaki dayanaklarını göstermiştir. Böylelikle her iki dünya arasındaki uzlaşmaz derin farklılığın nerelerden kaynaklandığını göstermiş olmaktadır. Onun için Özdenören’e göre İslâmcı geleneğin dayandığı uzlaşmacı modernleşme taleplerinin imkânı sanıldığından daha düşüktür. Özdenören bir kez Batı’dan bir şey ithal edilmeye başlanırsa, istenmedik başka unsurlarında bu istedik araçlarla taşınacağını, bu durumun engellenmesinin imkânsız olduğunu iddia etmiştir. Bu bağlamda Özdenören batılı her tür düşüncenin ve aracın ithaline karşı tedbirlidir. Bilim ve teknoloji konusunda olduğu kadar, demokrasi, insan hakları ve liberalizm konusunda da aynı ihtiyat payını saklı tutar. Bu nedenle bahsi geçen bütün kavramları İslâmî bir duyarlılıkla tekrar ele alır.

Rasim Özdenören’e göre (1998a: 36-37) “İslâm dışı kavramların ve kurumların (demokrasi gibi, insan hakları söylemi gibi, liberalizm vb. gibi) evrensel,

İsmet Özel ‘İslâm devleti geçmişte ne zaman medenileşmişse aslında İslâmî kaynaklardan uzaklaşmıştır’ düşüncesiyle medeniyet fikrine uzak kalmıştır. Bu konuda bir değerlendirme için bkz. Burhanettin Duran, “Cumhuriyet Dönemi İslâmcılığı”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-İslâmcılık**, Cilt: 6, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 152. Bu bağlamda bir tartışmanın müslüman aydınlar arasında olduğu bilinmektedir. Rasim Özdenören tartışma taraflarından biri olarak kavramlara olumlu bir değer atfedenlerdendir. Bu anlamda selefleriyle (örneğin Necip Fazıl’la ya da Sezai Karakoç’la) benzeşen Rasim Özdenören bu konudaki kanaatini şöyle açıklar: “Şöyle tuhaf bir iddia var ortada: Diyorlar ki, İslâm’da kültür hadisesi yoktur. İslâm’da medeniyet hadisesi yoktur... Kültür ve Uygarlık kavramları bugün bazı aydınları ürkütür hale gelmişse, bunun sebebini biraz da bu kavramları Batı kültürünü ve uygarlığını hatırlatmasında aramalıyız. Biz kendimize özgü kültürümüzü yitirdiğimiz için bu kavramlardan da kaçıyoruz neredeyse. Biz ondan kaçsak da, bu herhangi bir biçimde bir kültür ortamında yaşadığımız gerçeğini değiştirmez. Öyleyse mesele, bir kavram olarak kültür hadisesini reddetmekle çözümlenmez. Mesele kendi kültür ortamını meydana getirme çabasında yoğunlaşır.” Bkz. Rasim Özdenören, **Kafa Karıştıran Kelimeler**, 6. Baskı, İz Yayıncılık, İstanbul, 1997a.,s. 80.

yani bütün insanlar arasında genel geçer bir anlamı bulunduğu yolundaki fikirlerin yaygınlaşması, müslümanların bu tür kurumlarla başa çıkmasını hem kendi aralarında, hem İslâm dışı dünyaya karşı güçleştirmektedir.” Bu yüzden Özdenören’e göre (1998a: 37) müslümanlar İslâm dışı kurum ve kavramlarla İslâm’a yaklaşmak yerine, bu kurum ve kavramları İslâm’ın mihengine vurarak değerlendirmelidirler. Onun için Meşrutiyet dönemi kimi müslüman aydınların yaptığı gibi (örneğin Mehmet Âkif gibi) ‘asrın idrakine İslâm’ı söyletmek’ yerine, ‘asrı İslâm’ın idrakine söyletmek’ gerekmektedir. Yine “İslâm terakkiye mani değildir’ anlayışının da benzer bir yanlış zemin üzerinde bina edildiğini ifade eden Rasim Özdenören (1998a: 120), İslâmi düşünceyi aydınlanmanın en önemli mitoslarından bir olan ‘ilerleme’ fikri zemininde tartışmanın, işe İslâmi bir perspektiften başlayamamanın yarattığı bir yanlış olduğunu belirterek devam ediyor. Üstelik bu yanlış Batı karşısında Müslümanları hem pasifleştiren hem de kişiliksizleştiren salt savunma refleksiyle ortaya konmuş bir yanlıştır.

Rasim Özdenören bu bağlamda öncelikle Batı düşüncesiyle, onun en son timsali olan bilimsel bilgiyle ve bu bilginin somut tezahürü olan teknolojiyle hesaplaşır. Bunu yaparken de öncelikle batılı hümanist anlayışa göndermede bulunur. Zira bilimsel bilginin üzerinde yükseldiği insan kaynaklı bilgi anlayışını besleyen şey, akıllı bir varlık olarak insanı her şeyin üstünde kutsal (neredeyse onu ilahlaştıran) bir değer olan kabul eden hümanist anlayıştır. Hümanist anlayış tanrının karşısına insanı, vahyin karşısına da aklı koyarak, kutsal alandan radikal bir kopuş gerçekleştirir. Hümanist anlayışta kâinatın merkezinde insan vardır. Her şey onunla başlayıp biter. Bu nedenle Özdenören (1997a: 51) özelde Hristiyanlığa karşı olsa da hümanizmi esasta dine karşı bir savaş olarak tanımlar. Bu nedenle Özdenören bilginin kaynağı olarak akli referans gösteren modern bilimin, vahyi bir bilgi kaynağı olarak kabul etmemesini, batılı bilgiye yöneltilecek kuşkunun asıl gerekçesi olarak sunar. Bu nedenle İslâmi açıdan pozitivist bilim anlayışını kabul etmenin imkânı olmadığını söyler. Özdenören’in (1997a: 41) eleştirisi pozitivist akladır. Yoksa İslâm’ın da akla değer verdiğini, ancak bu aklın tanrıyı inkâr eden bir akıl değil, onu kavrayan bir akıl olduğunu söyler. Yine de İslâm’ın akla verdiği önemin neticesinden, İslâm’ın akılcı ya da pozitivist olduğu sonucunun çıkarılamayacağını altını çizerek. Ya da tersinden İslâm’ın batılı anlamda akla değer vermiyor olması da Özdenöre göre (2003: 129) onu irrasyonel yapmaz. Kısacası bu konudaki görüşlerini “İslâm’da akli aşan şeyler vardır, fakat akla aykırı bir şey yoktur” diye özetler.

Rasim Özdenören bilimsel bilgiyi eleştirirken öncelikle onun hareket noktasının temelde İslâmî anlayışa aykırı olmasını temel alır. Ancak bilimsel bilginin başka bazı gerekçelerle de eleştirilebileceğinin de altını çizerek. Örneğin Özdenören’e göre (2003: 16) her tür doğmaya karşı olduğu iddiasıyla yola çıkan bilimsel bilginin, belli bir noktadan sonra kendisini bir doğmaya dönüştürmesini, onun kendi iç tutarsızlığının bir işareti olarak gösterir ve eleştiri-

rir. Bilimsel bilginin kendini kutsallaştırıp, her tür eleştiriden uzak görmesini eleştiren Özdenören, onun her durumda hakikat adına konuşuyor gibi görünmesini, onun gerçekte her an yanlışlanabilir doğasına aykırı olduğunu ifade eder.

Bilimsel bilgiyle ilgili eleştirel bir perspektife sahip olan Rasim Özdenören aynı eleştirel tutumu teknoloji söz konusu olduğunda da yapar. Batılı teknoloji, insan merkezli zihniyetin bir ürünüdür. Dolayısıyla insanın saldırgan arzularının bir aracı olarak, insana doğa karşısında bir hükümlanlık temin etmenin imkânlarını sunar. Hiçbir etik zemini olmayan teknolojinin, yarattığı pratik faydalar, zararları düşünüldüğünde önemsiz kalabilmektedir. Zira doyumsuz bir üretim için kullanılan teknoloji, tabii kaynakları hesapsız bir biçimde tüketmekte, bununla da kalmayıp çevreyi tamiri imkânsız düzeylerde tahrip etmektedir. İnsanın yabancılaşmasına da sebep olan teknoloji, elbette nihai nokta da insanın kullandığı modern araçların adıdır. Dolayısıyla araçların tek başlarına bilinçli varlıklar olarak değerlendirilmeleri elbette imkânsızdır. Ancak bu araçlar bir zihniyetin ürünü oldukları için o zihniyetin değerlerini üzerlerinde taşırlar ve onlar doğrultusunda koşullandırılırlar. Tam da bu gerekçeden dolayı olsa gerek Rasim Özdenören (1998a: 137-138) eğer İslâm uygarlığı kendi gelişme seyrini izleseydi diyor; İslâmi zihniyetinin ürünü olacak olası bir teknolojinin, bugünkü modern teknolojiyle aynı nitelikte olma ihtimali olmayacaktı. Çünkü diyor Rasim Özdenören akıldan ibaret Batı uygarlığı, onu zorunlu olarak eşyanın istismarına götürürken, aşkın değerler sistemiyle bütünleşmiş İslâm uygarlığı, onu eşyanın istismarına değil, sadece makul ve meşru düzeylerde kullanımına imkân tanıyacaktı.

Rasim Özdenören'in bilim ve teknolojiye yüklediği bu anlam nedeniyle ilk dönem İslâmcıların Batı'nın bilimini ve teknolojisini alalım, ama zihniyeti ve ahlâkı kalsın düşüncesinden farklı bir konuma yerleştiğini tekrar ifade etmeliyiz.⁶ Ancak özellikle bilim ve teknoloji konusundaki bu düşüncelerinin çok fazla detaylandırılmadığını söylemek zorundayız. Yazılarının genelinde bu esas temanın egemen olduğunu belirtmeli, ama bu konunun birkaç esaslı cümleden daha öteye taşın(a)madığını da belirtmek zorundayız. Bunun temel sebebi Özdenören'in gazete ve dergi yazılarıyla fikirlerini tartışıyor olması olabilir. Ancak tartışmanın tarafları bu konuda daha detaylı ve ikna edici argümanlar bekliyor. Zira reel şartların Müslümanları taşıdığı yer ve Müslümanlara yaşattığı çıkmaz hissi, yazarın İslâm'ı yaşama önerisiyle bir çırpıda çözümleniyor-

6 İlk dönem İslâmcıların bu mesele söz konusu olduğunda verdikleri meşhur Japonya örneğini (başarılı bir modernleşme örneği olarak) de ele alan Rasim Özdenören şunları yazıyor: "Bu düşünce sahipleri baş örnek olarak daima Japonya'yı göstermişlerdir. Japonya, demişlerdir, Batı'nın bilimsel zihniyetini benimsedi, fakat kendine özgü hayat tarzını da korudu! Günümüz Japonyası, bu iddiayı yalanlamaktadır. Japonya'da bugün geleneksel hayatın işareti olarak belki sadece geşşalar vardır, o da, gene Batı'nın turistik heveslerinin tatmini için vardır... Bu da gösteriyor ki, Batı'nın bilimsel zihniyetini alalım fakat kendi geleneklerimizi koruyalım, demenin, uzun vadede geçerliliği yoktur. Bu iddia, Batı'dan vazgeçemeyen, "Batı Mağduru" kafaların hayalhanesinde geliştirilmiş düzmece bir tasarımdır." Bkz. Rasim Özdenören, **Yumurtayı Hangi Ucundan Kırmalı**, 4. Baskı, İz Yayıncılık, İstanbul, 1999. s. 69.

muş gibi gözüküyor. Bilim ve teknolojiyle bu kadar kuşatılmışken ve İslâm dışı düşünceler ve araçlarla bu kadar çevrelenmişken, özde doğru olan bir hükmü; yani araçların bir zihniyeti kendileriyle taşıdıkları hükmü, İslâm dışı yaşamların kendilerini bize dayattıkları hükmü, içlerimizdeki huzursuzluk hissini, bir şeylerin eksik bırakıldığı hissini bertaraf etmiyor. Ayrıca karşıda duranı bir bütün olarak görüp değerlendirmenin yarattığı krizi; o bütüne içkin olası iyi yanları ve onların bir şekilde Müslümanlar tarafından yaşantılanıyor olmasını peşin bir mahkûmiyet kararıyla, üzerine konuşulabilir, düşünülebilir olmaktan çıkartmanın yarattığı krizi de bertaraf etmiyor vs.

Rasim Özdenören (2009: 111-115) *Müslümanca Yaşamak* kitabının bir yerinde Abdülkadir es Sufi'ye yöneltilen 'Müslümanca bir hayat tarzını yaşantımıza hâkim kılmak için ne yapılması gerektiği' sorusuna Abdülkadir es-Sufi'nin verdiği cevabı temel alarak araçlar meselesini tartışıyor. es-Sufi'nin cevabı 'halen üzerinde oturduğumuz koltukları, sandalyeleri atıp yere oturmak' şeklindedir. Özdenören bu cevabı 'belli bir doğruyu çarpıcı bir biçimde dile getirmek' olarak nitelendiriyor. Ancak Özdenören yazının devamında meseleyle ilgili hükmünü şöyle ortaya koyuyor: "Aslolan, eşyayı, Müslümanca niyetlerimiz doğrultusunda kullanmaktır. Yoksa eşyanın zatında, ona kıymet izafe etmemizi yahut etmememizi gerektiren bir husus yoktur. Eşyayı anlamlandıran bizim Müslümanca niyetimizdir." Rasim Özdenören'in bu cümleleri yukarıda ifade ettiğimiz huzursuzluk hissini beslemiyor mu? Çünkü bu cümleler onun bilim ve teknoloji konusundaki temel teziyle çelişiyor: Bilim ve teknolojiyle onların üretildikleri zihniyetin, ahlâkın bir bütün oldukları teziyle. Çünkü söz konusu tezde "Batının iyi yanını alalım da kötü yanını kendisine bırakalım ya da Batı'nın iyi yanlarıyla kendi iyi yanlarımızı bir senteze ulaştıralım düşüncesi de,... oldukça sığ, düz ayak bir düşünce..." (Özdenören, 1999: 40) diyen odur. Bu tezi ısrarla savunan Özdenören'in araçların kullanımı 'niyetlerimize' bağlaması çelişik görünüyor.

Nitekim *Yumurtayı Hangi Ucundan Kırmalı* kitabında tam da bu bağlamda şunları yazıyordu: "İslâmi kurallara uygun olarak yaşamak isteyen insanlar için, Batı kültürünün eseri olan ev düzenlemesi tamamen elverişsiz, kullanışsız kalır. Fakat bu insanlar, böyle bir ev düzeninde yaşamaya mecbur bırakılırsa, o takdirde, kendi yaşayış tarzlarından tavizler vermek, fedakârlıklara katlanmak durumunda kalırlar. Yani, kendine ait kültür ortamında yaşamayan bu insan, ya evin düzenini kendisine göre değiştirecektir yahut evin gerektirdiği yaşayış tarzına göre kendini değiştirecektir" (Özdenören, 1999: 20-21). Buradaki çelişkiyi düşüncesinin gelişim kronolojisiyle aşmak mümkün tabii ki. Ama yazarın kitaplarının sürekli gözden geçirilmiş yeni baskılar yaptığını bilmek sadece huzursuzluk hissini devam etmesini sağlıyor.

Sonuç Olarak

Özetle Rasim Özdenören için Batı medeniyeti bilimden siyasete kadar geniş bir üretim yelpazesinin adıdır. Ancak bu yelpaze bir bütün olarak vardır. O

bütünü Rasim Özdenören nihayetinde olumsuz görür ve her Müslüman tarafında da böyle görülmesi gerektiğine inanır. Çünkü Rasim Özdenören'e göre o bütün, bir aşırılıklar ve inkâr bütünüdür. Tanrılığa yeltenen bir aşırılık, bütün kutsalları yok sayan bir inkâr. Neticede ahenksiz, saldırgan, içeriksiz bir medeniyet... Batı medeniyeti Rasim Özdenören'e göre (1999: 41) çevre kirliliği, aşırı tüketim ve savurganlıktır. Yine ona göre Batı medeniyeti bireyci, bencil, tabiatı sömüren, çıkarından başka bir düşünmeyen insan tipinin medeniyetidir. Dolayısıyla onun kabul edilecek bir yanı yoktur.

Bu nedenle Rasim Özdenören Batı medeniyetine eklemleme çabalarını bir kenara bırakmayı ve "kendi medeniyetimiz olan İslâm medeniyetine" dönmeyi önerir. Çünkü İslâm bu toplumun kimliğinin en önemli kurucu unsurudur. Türk toplumu İslâm'a dönmekle, yüzünü kendine ve tarihine dönmüş olacaktır. Özdenören yaklaşık iki yüzyıldır İslâm'dan uzaklaşan ya da uzaklaştırılan Türk toplumunun İslâm'la buluşması gerekliliğini; nostaljik duygularla motive edilmiş basit bir geriye dönüş hareketi olarak tanımlamaz. Özdenören'e göre İslâma dönmek bir öze dönüş, bir yenileniş ve diriliş hareketidir. Dolayısıyla İslâm'la buluşma çağrısı, aynı zamanda sorumluluklarla da buluşma çağrısıdır.

Rasim Özdenören'e göre içinde yaşadığımız çağda İslâmi bir hayat mümkündür. Ona göre İslâmi bir hayatın imkânı, Müslümanca düşünmekten ve Müslümanca yaşamaktan geçer. Bunun içinse uygun zihinsel şartlara, o zihni doğru biçimlendirecek ve yönlendirecek araçlara gereksinim vardır. Bu araçlar İslâm'ın kendi üretimi olan düşünme biçimleri, onun dili ve kavramlarıdır. İslâmi bir hayat amaç ediniliyorsa, bir yandan doğru araçlar doğru bir biçimde kullanılmalı bir yandan da reel politığın sahte dayatmaları ya da pragmatik endişeler bir yana bırakılmalıdır. Gerçek toplumsal yaşamın ürettiği her türlü sorun Özdenören'e göre İslâm içi arayışlarla ve İslâmi araçlarla çözümlenmelidir. Çünkü bir din olarak İslâm'ın böylesi yetkinliği ve yeterliliği vardır.

Rasim Özdenören'e göre yapılması gereken zihinleri İslâm'la arındırmak ve yalnız onu yaşamaktan ibarettir. Müslümanlar İslâmı yaşamaya başladıklarında, kendilerini kendi aynalarından seyretmeye başlayacaklardır. Bu da yaklaşık iki yüz yıldır Batı'nın tuttuğu aynadan kendini izleme yanlısını ortadan kaldıracaktır. Rasim Özdenören Müslümanları öze dönmeye çağırır. Kendilerine ait kaynaklarla kendilerini ve dünyayı kavrama gerekliliğinden bahseder. Ancak bu, öteki algılama biçimleri karşısında bir körlüğü çağırarak ya da onaylamak anlamında değildir. Aksine Müslümanlar kendi kaynaklarını, o kaynaklarla kurdukları kendi dünyalarını bilecekler, ama bir o kadar kendi dışlarındaki dünyadan da haberdar olacaklar. Böylelikle tercih durumunda kaldıklarında bilinçli olma becerisi ve yeterliliği kazanmış olacaklar.

Kaynakça;

- Bergen**, Lütfi (2011), "Müslüman Bireyde İki Mesele: Düşünmek Ve Yaşamak", **Rasim Özdenören Özel Sayısı**, Hece Dergisi, Sayı: 169, Ankara.
- Demirhan**, Ahmet (2005), "Rasim Özdenören", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce- İslâmcılık**, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Duran**, Burhanettin (2005), "Cumhuriyet Dönemi İslâmcılığı", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce- İslâmcılık**, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erkilet**, Alev (2011), "Status Quo Ante": Modern İnsanı Asr-ı Saadet Müslümanlığına Çağırarak", **Rasim Özdenören Özel Sayısı**, Hece Dergisi, Sayı: 169, Ankara.
- Ertürk**, Ahmet S. (1990), "Türkiye'de İslâmi Hareketin Gelişim Süreci", **Dünya ve İslâm**, Sayı: 124, İstanbul: Yöneliş Yayınları.
- Eryarsoy**, Nezir (2011), "Öyküyle ve Dostlukla Dolu Bir Hayat", **Rasim Özdenören Kitabı**, Haz. Ali Dursun- Turan Karataş, Memursen Kayseri Şubesi Kültür Hizmetleri: Kayseri.
- Hece** (2011), " Yedi Güzel Adamdan Biri Rasim Özdenören", **Rasim Özdenören Özel Sayısı**, Hece Dergisi, Sayı: 169, Ankara.
- Kutluer**, İlhan (2011), "Rasim Özdenören'in Düşünsel Duruşu", **Rasim Özdenören Özel Sayısı**, Hece Dergisi, Sayı: 169, Ankara.
- Meeker**, Michael E (1993), "Türkiye Cumhuriyeti'nde Yeni Müslüman Aydınlar", **Çağdaş Türkiye'de İslâm**, Haz. Richard Tapper, çev. Özden Arıkan, Sarmal Yayınlık: İstanbul.
- Öz**, Asım (2011), "Yorumlayıcı Öznenin İki Dünyası: Eleştirel Süreklilik Reel Politik Kırılma", **Rasim Özdenören Özel Sayısı**, Hece Dergisi, Sayı: 169, Ankara.
- Özdenören**, Rasim (1985), **Yaşadığımız Günler**, İnsan Yayınları: İstanbul.
- Özdenören**, Rasim (1997a), **Kafa Karıştıran Kelimeler**, 6. Baskı, İz Yayıncılık: İstanbul.
- Özdenören**, Rasim (1997b), **Red Yazıları**, 2. Baskı, İz Yayıncılık: İstanbul.
- Özdenören**, Rasim (1998a), **İki Dünya**, 2. Baskı, İz Yayıncılık: İstanbul.
- Özdenören**, Rasim (1998b), **Yeni Dünya Düzeninin Sefaleti**, 2. Baskı, İz Yayıncılık: İstanbul.
- Özdenören**, Rasim (1999), **Yumurtayı Hangi Ucundan Kırmalı**, 4. Baskı, İz Yayıncılık: İstanbul.
- Özdenören**, Rasim (2003), **Müslümanca Düşünme Üzerine Denemeler**, 12. Baskı, İz Yayıncılık: İstanbul.
- Özdenören**, Rasim (2009), **Müslümanca Yaşamak**, 10. Baskı, İz Yayıncılık: İstanbul.
- Özdenören**, Rasim (2010), **Siyasal İstiareler**, 2. Baskı, İz Yayıncılık: İstanbul.
- Özdenören**, Rasim (2010), **Düşünsel Duruş**, 10. Baskı, İz Yayıncılık: İstanbul.
- Taşdelen**, Vefa (2011), "Rasim Özdenören'in Düşünce Yönelimleri", **Rasim Özdenören Özel Sayısı**, Hece Dergisi, Sayı: 169, Ankara.

Foundations and Conceptual Attributes of Thought of Rasim Özdenören

Doç. Dr. Kenan Çağan

Abstract

Rasim Özdenören is one of the important names of Islamism in the Republican Era. Özdenören who is similar to the first period Islamists about maintaining the basic ideals of Islamism, his approach differs from them in some subjects. To think and to live in as a Muslim are the most basic ideals of him. He underlines a pure Islamic point of view while trying to realize this ideal. From there, the main intent of his work is to create a conceptual ground formed an Islamic perspective. Özdenören is similar to his predecessor with this ideal but he is different from the first period Islamists about approaching to modernization which means the west is a whole with its science and technology.

Key Words: Rasim Özdenören, Muslim Thought, Muslim Life, Modernization, Anachronism.

Rasim Özdenören Düşüncesinin Temelleri ve Kavramsal Nitelikleri

Doç. Dr. Kenan Çağan

Özet

Rasim Özdenören Cumhuriyet dönemi İslâmcılığının önemli isimlerinden biridir. İslâmcılığın temel ideallerini sürdürmek konusunda ilk dönem İslâmcılarla benzeşen Özdenören, bazı konularda ilk kuşak İslâmcılarla yaklaşım farklılığı sergiler. Müslümanca düşünmek ve Müslümanca yaşamak onun en temel idealidir. Bu idealini gerçekleştirmek isterken pür İslâmi bir bakış açısı gerektiğinin altını çizer. Buradan hareketle, İslâmi bir perspektifle biçimlendirilmiş kavramsal bir zeminin oluşturulması onun çalışmalarının esas gayesini oluşturur. Bu idealiyle selefleriyle benzeşen Özdenören, modernleşme konusundaki yaklaşımıyla; batının ilmi ve teknolojiyle bir bütün olduğu görüşüyle ilk dönem İslâmcılardan farklılaşır.

Anahtar Kelimeler: Rasim Özdenören, Müslümanca Düşünmek, Müslümanca Yaşamak, Modernleşme, Anakronizm